

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií

germánské literatury (doktorský program)

Daniela Vrbová

Utopie, nebo ztracený ráj?

**Texty dánských imigrantů v Argentině
a latinskoamerických imigrantů v Dánsku
a jejich obrazy Dánska**

Teze k disertační práci

Vedoucí práce – Prof. Mgr. Martin Humpál, ph.D.

2015

Obsah

1. Cíl a hypotézy práce.....	2
2. Struktura práce.....	4
3. Metoda práce.....	6
4. Praktická část: popis pramenů.....	9
5. Konstruované obrazy Dánska.....	11
6. Závěr: časově i hodnotově mnohotvárný obraz Dánska a jeho společné prvky.....	16
7. Vybraná bibliografie.....	17

1. Cíl a hypotézy práce

Předmětem disertační práce jsou texty dánských imigrantů v Argentině líčící období cca 1844-1990 a texty latinskoamerických imigrantů v Dánsku zachycující období cca 1974-1990. Práce zkoumá okolnosti vzniku těchto textů a analyzuje v nich vznikající obrazy Dánska.

Tyto obrazy jsou konstruovány z geografického a společenského okraje dominantního diskurzu v Dánsku: Argentina je do druhé světové války cílem masové migrace z Evropy, od roku cca 1870 do 30. let 20. století také z Dánska. Představuje tedy vzdálenou zemi, avšak kulturně poměrně těsně spojenou s Evropou. Dánští imigranti navíc v Argentině od svého příchodu vytvářejí uzavřenou skupinu, která zpočátku projevuje silnou rezistenci vůči integraci do dominantní argentinské společnosti. Dodnes udržuje skupina s Dánskem živý vztah. Jednou z hypotéz, z nichž práce vychází, je předpoklad, že udržet tento živý vztah, a v jeho důsledku tedy moci produkovat literární texty v dánštině na území Argentiny, pomohly etnické instituce, které Dánové v Argentině zakládali. Síť těchto institucí (zahrnující mj. školy, kostely, pomocné spolky, družstevní pojišťovny apod.) je popsána v práci.

Argentina se v 70. a 80. letech stala zdrojovou zemí emigrantů a politických uprchlíků, kteří odešli před pronásledováním vládou vojenské junty. Jako častý důvod k podané žádosti o azyl v Dánsku uváděli sympatie se sociálnědemokratickými, případně obecněji levicovými myšlenkami. Zkoumaní latinskoameričtí autoři tedy přicházejí do země, která jim může být vzdálenější kulturně, avšak v politické a občanské rovině pro ně představuje zemi blízkou.

V Dánsku jsou obě skupiny autorů považovány za cizince, případně za „Jiné“, tedy Dány nesdílející hodnoty a zkušenosti členů dominantního společenství. Toto dominantní společenství v práci označujeme jako centrum, literární díla vznikající na jeho území potom

jako součást dominantního diskurzu. Texty zkoumané v předkládané práci tedy představují jeho periferii, respektive epistemologický okraj.

Obraz Dánska konstruovaný z centra je budován na základě fungování institucí, prostřednictvím kulturních reprezentací a jazyka společného historického narativu, oficiálně vyjadřovaných hodnot společenství, případně se ustavuje za použití politické moci. Je zjevné, že i tento obraz konstruovaný z centra má svůj epistemologický okraj, prostor, kde dochází k revizi hodnot, rezistenci vůči politické moci, polemice s interpretací kulturních reprezentací, případně odmítání podřízenosti vůči institucím. Na tomto epistemologickém okraji však stále chybí onen důležitý prvek z obrazů Dánska konstruovaných z geografického a společenského okraje: totiž zkušenost být současně členem i jiného společenství než jen dánského, a o to aktivněji se snažit o kontakt a konvergenci s obrazem Dánska konstruovaným z centra. Tato snaha o aktivní kontakt má i palčivou existenciální dimenzi, protože při ní dochází k (pře)formulování osobní identity v exilu, respektive při migraci.

Další hypotézou disertační práce je předpoklad existence specifického souboru témat a topoi v obou skupinách textů. Domníváme se, že díky aktivní snaze subjektů navázat a udržet kontakt s obrazem Dánska vytvářeným z centra můžeme v textech pozorovat i jistou idealizaci obrazů vytvářených na okraji. V práci se zaměřujeme na topoi utopie, ztraceného ráje, respektive země zaslíbené. Protože k těmto idealizacím a k tomuto obdařování Dánska až utopickými rysy dochází v případech obou skupin na argentinském území, všímáme si i eventuální komunikace s texty s obrazy tradičně spojovanými s dobýváním Ameriky a procesem formování Argentinské republiky.

Téma dánské enklávy v Argentině se v posledních letech dostává více do pozornosti nejen historiků, ale i lingvistů, antropologů, sociologů a zástupců dalších oborů. Pokud je nám známo, dosud nevznikla literárněhistorická práce zkoumající literární produkci dánské enklávy, ani ve větším měřítku nedošlo k analýze textů v rámci této produkce. Touto prací chceme mimo jiné toto pole vymezit a naznačit jeho možnosti.

Dánská enkláva je vzhledem k počtu pramenů a jejich relativní neznámosti více v centru naší pozornosti. Za neméně živoucí téma poslední doby je však dle našeho názoru považovat diskuse o možnostech migrační literatury v Dánsku. Texty autorů z druhé skupiny zkoumané v této práci bývají zařazovány do antologií a výborů migrační a exilové literatury v Dánsku a autoři sami se snaží tento žánr reflektovat.

Práci tedy chápeme jako součást většího celku odborných a vědeckých prací na téma dánská enkláva v Argentině a migrační literatura v Dánsku. V případě dánské enklávy v Argentině pro nás literární texty představují materiál, z něž je možné činit jisté závěry o

charakteru této enklávy. Jedná se především o formování identity při emigraci, rezistenční strategie pro uchování dánské řeči a kultury v odlišném dominantním kulturním diskurzu, organizaci této enklávy a podobně. Naše závěry lze dále eventuálně porovnat se závěry kolegů v dalších oborech a vědních disciplínách. V případě latinskoamerických autorů v Dánsku si více všímáme okraje dominantního dánského diskurzu, ohledáváme jeho pozici a porovnáváme ji s první skupinou textů a pozicí jejich autorů.

Předkládaná práce je psaná česky. K této volbě jsme dospěli z několika důvodů - podrobněji jsou uvedeny v úvodu disertační práce. Zde zmiňme pouze jeden: i v české odborné literatuře se v posledních letech dostává do většího povědomí téma migrace a vystěhovalectví, vytváření kulturních reprezentací a ustavování etnických institucí mimo původní stát vystěhovalců. Domníváme se, že toto téma rovněž není uzavřené, a tak předkládanou práci chápeme i jako příspěvek do tohoto proudu prací v češtině.

2. Struktura práce

Práce je rozdělena do dvou částí: teoretické a praktické. Teoretická část přináší definice základních pojmů, vymezuje modely a vysvětluje mechanismy; představuje tedy jistý rámec a systém založený na obecnějších přístupech a pojmech, díky nimž můžeme konkrétní literární texty analyzovat.

Texty analyzujeme pomocí postkolonialistické metody čtení a přihlížíme zběžně i k přístupům nového historismu. Postkolonialismus pracuje s předpokladem co nejkonkrétněji formulované metody, která jednak zohledňuje konkrétní historické, politické, geografické a další podmínky zkoumaného období, jednak staví na přístupech k textu ustavených na základě obecnějšího poznání o kolonizaci a procesech s ní souvisejících. Tyto přístupy pomáhají sledovat pozici subjektu textu, určit vztah centra-periferie, lépe popsat charakter hierarchie vztahů, analyzovat rezistenční strategie a pozorovat možnosti jazyka jako tvůrce či dekonstrukčního prvku kulturních reprezentací.

Proto se v teoretické části této práce nejprve zabýváme pojmy a základními modely v oblasti studia identity a migrace. Tvoří totiž důležitou teoretickou a pojmovou základnu pro následnou analýzu textů.

Druhá, třetí a čtvrtá kapitola teoretické části jsou věnovány historickým podmínkám migrace do Argentiny a do Dánska a literárním obrazům tradičně spojovaným s objevením Nového světa a migrací do Ameriky obecně. Dánská emigrace do Argentiny byla motivována

v převážné většině případů ekonomickými, případně socioekonomickými potřebami, případně aktivně působily psychologické důvody. Proto věnujeme v prvních třech oddílech druhé kapitoly pozornost hlavně ustavování ekonomického systému v Argentině a jeho proměnám, které následně ovlivnily společenské vztahy a podobu společenských struktur. Čtvrtý oddíl a jeho pododdíl se zaměřují více na politické dějiny Argentiny od poloviny 20. století s cílem vysvětlit fenomén masové emigrace do Evropy, respektive do Dánska.

Třetí kapitola se věnuje tématu dánské emigrace do Argentiny, její třetí oddíl potom (etnickým) institucím dánské enklávy. Třetí oddíl vychází z původního výzkumu v Argentině. Můžeme sledovat ustavování skupinovitosti dánské enklávy v Argentině a základů jejích identifikačních možností jakožto dánsko-argentinského společenství. Instituce jsou za reprezentace diskurzu ohraničeného společenství a za formativní prvky v jeho charakteru považovány nejen v rámci postkolonialismu, ale i v rámci etnologie, etnografie a sociolingvistiky při zkoumání takzvané etnojazykové vitality.

Čtvrtá kapitola vysvětluje vývoj některých základních symbolů a obrazů spojovaných s Latinskou Amerikou, zejména z dob kolonizace. Jedná se o opoziční dvojice civilizace – barbarství a Ariel – Kaliban a obrazy Nového světa, zlatého věku a utopie. Tyto dvojice a obrazy stále produktivně komunikují s tématy argentinské literatury. Protože autoři z obou skupin zkoumaných v této práci v jistém úseku svého života žili či přechodně pobývali v Argentině, bylo potřeba pracovat i s jejich potenciální znalostí diskurzu argentinské literatury a jejích tradičních topoi a motivů. Tento předpoklad se ukázal jako správný, jak dokumentuje zejména první kapitola praktické části práce.

V páté kapitole teoretické části potom formulujeme samotnou metodu čtení textů. Na základě znalosti historických okolností a vymezení základních pojmů v oblasti studia identity a migrace můžeme přikročit k vybudování mechanismů a myšlenkových postupů při práci s konkrétním textem, v němž chceme analyzovat ustavující se obraz Dánska. Metodu zakládáme na takzvaných postkolonialistických formulacích. Protože myšlenkový proud postkolonialismu je velice bohatý, lokálně i časově specifický, a konstantně vystavovaný novým interpretacím a reinterpetacím, vymezuje v kapitole nejprve stručnou charakteristiku tohoto proudu a vysvětlujeme některé jeho základní pojmy.

Praktická část práce se sestává ze tří kapitol: (1) texty dánských imigrantů v Argentině a jejich obrazy Dánska, (2) texty latinskoamerických imigrantů v Dánsku a obrazy Dánska a (3) vzájemné porovnání těchto obrazů v časově shodném období. O závěrech těchto kapitol viz dále.

3. Metoda práce

Protože předkládaná práce chápe zkoumané texty jako projevy členů ohraničených skupin definovaných společnou etnickou příslušností, je třeba nejdříve vymezit nástroje a pojmy pro lepší uchopení skupinové identity. V první kapitole vysvětlujeme tři významové shluky, do nichž rozbil přetížený pojem „identita“ sociolog Rogers Brubaker. Pomocí zejména třetího shluku (společnost něčeho, propojenost, skupinovitost) vysvětlujeme některé procesy v dánské enklávě v Argentině. Důležité je pro nás rovněž členění různých modelů vztahu diasporické skupiny a domovského státu. Toto členění navrhl historik Stéphan Dufoix. V případě Dánů v Argentině lze hovořit o modelu ostrov (enkláva) a v případě Latinoameričanů v Dánsku o modelu souostroví (antagonistický, respektive atopický model).

V prvním pododdíle první kapitoly také demonstrujeme dvě různá pojetí národa, jež jsou, každé po svém, užitečné pro naši práci. Jedná se o pojetí národa buď jako víceméně homogenního společenství stmelěného kolem podobných představ, nebo národa jako narativu s pohyblivými hranicemi, okraji a s konstantně nedokončenými významy. Autorem prvního pojetí je Benedict Anderson, který jej vysvětlil ve svém díle *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, 1983. Autorem druhého pojetí je Homi K. Bhabha; svůj přístup (a polemiku v Andersonem) formuloval v eseji „DissemiNation: Time, Narrative, and the Margins of the Modern Nation“ (1990, respektive 1994 jako kapitola knihy *The Location of Culture*).

Anderson pracuje s následující (antropologickou) definicí národa: „je to politické společenství vytvořené v představách – jako společenství ze své podstaty ohraničené a zároveň suverénní.“¹ Zásadní je slovo „představy“, protože ani příslušníci toho nejmenšího národa na světě se nikdy nebudou znát navzájem. Přesto jsou tyto představy zásadní pro pocit sounáležitosti².

Dále je klíčový Andersonův pojem „homogenní, prázdný čas“. Takový čas není prefigurovaný, plní se takzvanou časovou nahodilostí a simultánní děje a jejich prožívání ve společenství nejsou vertikálně ukotveny v jakési Boží přítomnosti a vševědouce. Všechny děje v tomto společenství jsou v časové dimenzi vertikálně protknuty jedině pomocí hodin a kalendářů. To vytváří zcela nové (oproti středověku) chápání času a nové podmínky pro podvědomé chápání společenství. Jeho život v takovém případě odměřuje stejný čas a definují

¹ Anderson, Benedict. *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha : Karolinum 2008, s. 21.

² Ibid., s. 21-22.

ho velice podobné události zařazované do národního narativu (Anderson se zaměřuje na média a tištěné tituly jakožto média jednotčího narativu moderního národa).

Bhabhovo chápání národa se od Andersonovy představy značně liší. Bhabha národ chápe spíše jako ambivalentní entitu, která se neustále proměňuje a reviduje svoji podobu v závislosti na aktuální pozici dominantní ideologie a (ne)úspěšnosti konkurenčních ideologií. Moderní (evropský) národ je pro Bhabhu narativem vytvořeným z politické myšlenky a jazyka literatury. To, co jednotlivé narativy od sebe odděluje, je diskurz dávající narativům slovník, a ideologie, z nichž se profilují politické myšlenky a skrze jejíž instituce se národ (jakožto narativ) reprezentuje³. I hodnocení prvků tohoto narativu se neustále mění v čase a nikdy není dokončen jejich plný význam („nedokončená signifikace“). Mimo jiné proto, že zásadní roli při jejich vytváření hraje jazyk. Jazyk umožňuje stále nové způsoby komponování narativu, formuluje a přeformulovává hierarchický systém podřízenosti a dominance a lokalizuje a vyjevuje okraje těchto vyprávění, a tím i hranice národa.

Tyto hranice (tj. co je uvnitř, co je lokální vs. co je za nimi; kdo vládne proti komu apod.) se neustále přesouvají a zahrnují do politiky nové skupiny lidí. Vznikají tím nové stránky významů, nové politické opozice a antagonismy a nové politické síly. Současně hranice a to, co je za nimi, „Jiné“, ve skutečnosti není mimo nás, ale vždycky uvnitř, přítomno v našem kulturním diskurzu, i když si myslíme, že mluvíme jen mezi sebou. Bhabha tedy zpochybňuje představu homogenního národa s jednotčím narativem napříč časem. Zdůrazňuje roli proměnlivých okrajů a hranic a považuje je za vhodné východisko k produktivnímu zkoumání ustavování národa.

Je zjevné, že v naší práci chápeme národ více jako narativ a pojmy jako nedokončená signifikace pro nás představují důležité myšlenkové východisko pro zkoumání dánské enklávy v Argentině a studium textů latinskoamerických exulantů v Dánsku. Tyto dvě skupiny jsou totiž aktéry i objekty nedokončené signifikace, otvírají meziprostor a posouvají hranice dánského diskurzu. Přesto však jsou pro nás neméně užitečné Andersonovy pojmy národa/etnika jako společenství v představách a homogenního, prázdného času, jenž se ustavuje v nově vytvořeném společenství Dánů v Argentině.

Bhabhovo přemýšlení o pluralitě hlasů v národním narativu či dominantním diskurzu nás inspiruje i v páté kapitole, kde vysvětlujeme metody a přístupy ke zkoumaným textům práce. Metody a přístupy vycházejí z postkolonialistických (a částečně novohistoristických) formulací. Protože v centru naší pozornosti stojí migranti a uprchlíci, tedy v postkoloniálním

³ Termíny diskurz a ideologie jsou přesněji definovány v páté kapitole teoretické části práce.

myšlení subalterní a marginalizované skupiny (zpřesňujeme a nuancujeme nicméně toto pojetí v konkrétním případě zkoumaných skupin), čteme a vykládáme texty právě Homiho Bhabhy, který z migranta učinil středobod svého bádání. Přihlížíme však i k interpretaci těchto pojmů od Gayatri C. Spivakové. Cenný zdroj poznání pro nás představují práce Anii Loomby a Johna McLeoda, díky nimž můžeme sledovat vývoj postkoloniálního myšlení a používání klíčových pojmů u různých autorů řazených k postkoloniálním studiím.

Mnoho informací o konstruovaném obrazu Dánska by bylo z textů zajisté možné získat „pouhou“ strukturální analýzou při stanovení sady klíčových pojmů, které se objevují v asociaci s Dánskem a vztahem autora k němu. Bylo by přitom důležité všimnout si i dalších prvků v textu, jako je například používání místních a osobních zájmen, jazykových strategií při zapojování a eventuálním překládání španělských slov v dánském textu apod. Z nich by bylo možné dále vyvozovat smysl textu, hierarchickou organizaci moci, centra a periferie, kódu vědění. Dalším pozitivisticky pozorovatelným prvkem textu by byly emocionálně zabarvené výrazy, hlavně pro libost, eventuálně nelibost. Tyto emoce jsou často naznačeny pouze gramatickými prostředky: strukturou věty anebo právě zapojením zcizovacího efektu, tj. uvedením španělského výrazu.

Postkolonialistické čtení těchto textů (a do značné míry i novohistorické) však přidává další dimenzi a možný prostor pro interpretaci. Tím, že se díváme na obrazy hybridnosti a projevy ambivalentního vztahu k centru (ať již Dánsku jakožto referenčnímu a mocenskému centru, nebo k argentinským institucím coby reprezentacím centra výkonné moci), můžeme lépe postihnout dynamiku obrazu Dánska v čase. Text se stává kontaktní zónou, kde se při střetu kultur formuluje jejich hierarchie (pro autora textů) a zachycuje se průběh historických a společenských procesů.

Literatura jako kontaktní zóna je jedním z pojmů, které vysvětlujeme ve druhém pododdíle páté kapitoly teoretické části. K dalším klíčovým pojmům patří kolonialismus a imperialismus, hybridnost, ambivalence, migrace, diaspora, subalterní, ideologie, diskurz a literatura jako prostor, kde lze provádět dekonstrukci a kritiku logocentrismu.

Prameny zkoumané v práci jsou literární texty, které však – podle tradiční klasifikace - oscilují převážně mezi beletrií, poezií, memoárovou literaturou a literaturou faktu. To, co pokládáme za jejich společný znak, je zkušenost migrace, života v diaspoře, tedy do jisté míry zkušenost s aktivním formováním (vlastní) hybridní kultury a ambivalentním vztahem jak k centru moci, tak k „referenčnímu centru“, neboli Dánsku. Centrum moci mění podobu v čase a někdy i své místo, zatímco referenční centrum zůstává stejné. Co se mění v jeho

případě, je ovšem akcent kladený na ústřednost jeho pozice. Proměnlivost tohoto akcentu se projevuje právě v míře ambivalence autora či subjektů textu k tomuto centru.

Žánr zkoumaného textu je však pro nás v podstatě druhořadý, protože všechny texty považujeme za časoprostor, v němž je možné z různých ukazatelů, motivů i jazykových figur odvodit jednak historické a společenské procesy dané doby, jednak postavení autora textu v rámci těchto procesů, eventuálně jeho postoj k nim.

Za neméně obohacující považujeme obě skupiny textů i vzhledem k dánské literatuře. Je možné částečně přijmout námitku, že ani jeden ze zkoumaných textů netvoří součást oficiálního kánonu dánské literatury. To však nemění nic na skutečnosti, že všechny zkoumané texty zásadním způsobem rozvíjejí dominantní téma textů v tomto kánonu: tedy zkušenost, co znamená hlásit se k dánské kultuře a vyjadřovat pocit sounáležitosti s Dánskem.

Je možné, že *gross* této zkušenosti dodávají v dominantním diskurzu dánské literatury jiné texty, stejně jako progresivněji rozvíjejí formu, v níž je tato zkušenost předávána. Přesto texty dánských imigrantů v Argentině a latinskoamerických imigrantů a uprchlíků v Dánsku dle našeho názoru relevantním způsobem ukazují na možnosti a limity takové zkušenosti. Relevantně proto, že je lze nahlížet jako jistou formu opozice či vyznačení okraje dominantního diskurzu. Zde vytane na mysl Bhabhův koncept subalterních skupin jakožto suplementu hlavní části. Tím, že texty dánských a latinskoamerických imigrantů umístíme na pomyslný okraj dominantního diskurzu dánské literatury, vidíme jeho hranice, kde začíná mutovat v hybridní formy. To zpětně umožňuje lépe pozorovat dominantní formu a dominantní rejstřík uplatňovaných literárních postupů, strategií a žánrů (tomuto pozorování dominantní formy se disertační práce nicméně již nevěnuje). Minimálně v těchto bodech považujeme obě zkoumané skupiny textů za přínosné a obohacující pro studium dánské literatury.

4. Praktická část: popis pramenů

Pro lepší představu o tématu a vzhledem k ne vždy dobré dostupnosti pramenů, jež v práci zkoumáme, obsahují první dvě kapitoly praktické části práce i jejich popis.

Katalogizaci textů dánských imigrantů v Argentině umožnil až terénní výzkum na místě. Ve fondech Det Kongelige Bibliotek v Kodani bylo sice k nalezení několik pramenů, na jejichž základě bylo možné předpokládat existenci dalších v Argentině, nebylo však zřejmé,

v jakém mohou být stavu, počtu a v jakém archivu či knihovně je bude možné hledat. Z literárního bádání se tak opakovaně stávala dobrodružství, protože výzkum nebyl skoupý na překvapení.

Základnou výzkumu byla knihovna při dánském kostele v Buenos Aires. Další cenné zdroje byly nalezeny v archivu dánské kongregace v Tandilu. Nacházejí se tu mimo jiné výtisky dánsky psaných periodik, které v Argentině vydávala různá vydavatelství a další zájmové skupiny (periodika však v práci nezkoumáme). Cenné zdroje a kontext pro ně poskytla i školní knihovna v Cascallares. Další zdroje obsahovala knihovna Dánského klubu v Tres Arroyos. V Necochee jsme objevili prameny v domácích knihovnách rodin, jejichž příslušníky bychom mohli označit za etnické lídry, podobně tak v La Dulce.

Celkový soupis pramenů nalezených v Argentině a katalogizovaných podle data vydání uvádí příloha č. 1 práce. Typově jsme je rozdělili do následujících kategorií: beletrie a esejistika, memoáry – deníky - cestopisy, geografie – vlastivěda - praktické příručky, historie - antropologie, časopisy – festschriftы - ročenky.

V práci zkoumáme hlavně texty z kategorie beletrie a esejistika, memoáry - deníky - cestopisy a přihlížíme ke kategorii časopisy – festschriftы - ročenky. Dohromady jsme vybrali cca 17 textů, přičemž je pro lepší přehlednost dělíme do tří časových fází podle období, která líčí.

Redukci jsme provedli u děl napsaných v jiném jazyce než dánském, tedy převážně španělském. Nezpochybňujeme platnost přístupu, při němž by se analyzoval a interpretoval obraz Dánska na základě všech textů vydaných a nalezených na území Argentiny. Lze se domnívat, že výsledný obraz Dánska by byl jiný, než jaký se ustavuje pouze v dánských textech, i když by rozdíl patrně nebyl dramatický⁴. Nicméně vzhledem k tomu, že v druhé kapitole zkoumáme texty žánrově „čistší“ s poměrně snadno dešifrovatelnou pozicí autora či autorky a všechny zkoumané texty chápeme jako příklady migrační a exilové literatury v Dánsku, analyzujeme v první skupině textů pouze prameny psané dánsky.

Počet pramenů v druhé skupině (latinskoameričtí autoři v Dánsku) byl menší, zato však utvořil časově sevřenější řadu, a dovolil tak lépe porovnat obraz Dánska uvnitř skupiny.

Nejplodnějším spisovatelem ze zkoumané latinskoamerické exilové komunity je bezesporu Rubén Palma, který je i častým přispěvatelem do sborníků a antologií věnovaných migrační literatuře v Dánsku. Ačkoli se narodil v Chile, před tamním vojenským převratem

⁴ Přesněji řečeno: na základě několika prostudovaných takových španělských pramenů si dovoluujeme vyslovit hypotézu, že Dánsko, vztah k němu a jeho vznikající obraz je v textu mnohem méně výrazné a méně podrobně zpracované téma než v pramenech psaných dánsky.

uprchl nejprve do Argentiny (jaro 1974) a teprve odtamtud pokračoval po pěti měsících do Dánska. Nejdůležitější se v práci zaměřujeme na jeho román *Brevet til Danmark* (1990) a na dvě povídkové sbírky, k ostatním textům nicméně rovněž přihlížíme. V dalších oddílech se potom věnujeme textům argentinské psycholožky Mariny Testy Pedersenové, původem uruguayské básnířky Iris Heugasové a argentinského novináře Mariana Saravii, který zpracoval životopis argentinského policisty Luise Urquizy, politického uprchlíka v Dánsku.

5. Konstruované obrazy Dánska

Hned na úvod této části je nutné upozornit, že vzhledem k postkolonialistické metodě čtení se zaměřujeme více na strukturu obrazu Dánska než na jednotlivosti v jeho popisu v konkrétních historických obdobích. Proto též považujeme za přesnější v jistých situacích hovořit o znaku „Dánsko“ a „dánský“. „Znak Dánsko“ podle našeho chápání předchází „obrazu Dánska“, a současně je jeho aktivním konstruktérem. Podrobnější vysvětlení předkládá disertační práce.

Co se týče textů dánských imigrantů v Argentině, pozorujeme zřetelné podvojně pojetí Dánska - jednak konstruované z Argentiny v představách, jednak zažívané v Dánsku (ať již před vycestováním do Argentiny nebo při opětovném návratu). Obě pojetí obsahují další četné významové vrstvy. Tyto vrstvy se odhalují právě při dekonstruování znaku „Dánsko“ či „dánský“ v kontextu díla.

To, co obraz Dánska v představách v Argentině pomyslně živí, je především stesk vypravěče či protagonisty po rodné zemi. Dánsko tedy představuje bod, k němuž se upínají vzpomínky na dětství a mládí, na rodinu a další blízké, na sociální vazby, v nichž se člověk necítil jako cizinec. Důležité však je, že k tomuto chápání Dánska vypravěč či protagonista dospěje až v Argentině; časová dimenze znaku „Dánsko“ tedy získává opožděně orientaci do minulosti, ale i do neurčité budoucnosti. Souběžně se steskem po domově totiž působí určitá naděje ve znovushledání s rodnou vlastí.

Některé texty (zejména do roku 1920) líčí Dánsko až s naturalistickým zaujetím pro popis chudoby, morálně vadného prostředí, maloměstšáckosti a rigidity společenských struktur a negativních jevů ve společnosti. Na příkladech textů o Juanu (Hansi) Fuglovi však v práci demonstrujeme proměnu tohoto obrazu: v situacích, kdy Fugl v Argentině úspěšně vyřešil nové výzvy a nebezpečné situace v argentinské pampě, nebo při sebeidentifikaci či vyjadřování chápání sebe sama, Fugl (více jako protagonista než vypravěč) použije znak

„dánský“. Tento znak nese konotace čestného a statečného jednání, inteligentního řešení, pracovitosti a schopnosti řešit problémy úspěšně.

Jsme přesvědčeni o tom, že tento význam se ve znaku „dánský“ projevuje rovněž odloženě. Je totiž zjevné, že při popisu Dánska před zkušeností s emigrací do Argentiny takový význam znaku nelze ustavit. Stejně tak není použit při popisech chování dánských imigrantů, které tak pozitivní konotace nevzbuzuje; případně můžeme poukázat na zjevnou snahu vyloučit je kvůli tomu z diskurzu pozitivních konotací znaku „dánský“. Konkrétní příklady jsou k nalezení v první kapitole praktické části práce.

Jedním z našich závěrů tedy je, že odložený, specifický význam s kladnými konotacemi získává znak „dánský“ díky stesku po domově, naději v možné znovushledání s Dánskem a úspěšnému etablování v Argentině. Tyto tři faktory mohou být zastoupeny najednou, nebo mohou působit jen některé z nich. V každém případě díky tomu, že rozvíjejí další významové vrstvy znaku „dánský“, mutuje v Argentině obraz Dánska do představy jakési utopie (ve smyslu země lidí s žádoucími vlastnostmi) a jakéhosi ztraceného ráje.

V textech do roku 1870 a poté se slábnoucí tendencí se rovněž opakuje motiv civilizace a barbarství. Patrně pouze v případě Tageho Nissena (a v parodické poloze u N. C. Lilleøra) se jedná o vědomou komunikaci s dříve ustavenou opozicí v eseji Dominga F. Sarmienta. V každém případě ze všech textů s tímto motivem vyplývá interpretace Dánů coby nositelů civilizace do barbarské Argentiny, zejména pokud se rozhodnou usadit mimo Buenos Aires. Pokud se rozhodnou zůstat v hlavním městě, naznačuje například text Frederika H. Freunda spíše opačný význam: Buenos Aires představuje civilizaci, kde pro Dány není vždy lehké se uchytit a etablovat se ve vyšší společnosti, protože se nedokážou chovat na patřičné úrovni (tj. jejich chování působí v jistých chvílích barbarsky).

Nicméně pochopení sebe sama jakožto nositelů civilizace, spolu se zjevnou tendencí ke skupinovosti (tj. ustavování dánské enklávy, kterou v textu označujeme i jako dánsko-argentinské společenství či dánskou kolonii) vede i k jistému vyčlenění enklávy z dominantního diskurzu v Argentině. Jak jsme naznačili výše, začala se díky dánským etnickým institucím v Argentině vytvářet jistá ideologie dánsko-argentinského společenství. Zakládání těchto institucí a jejich propojování do maximálně jednotícího diskurzu však není výrazem snahy vybudovat v Argentině utopii rekonstruovaného Dánska. Ze žádného ze zkoumaných textů tedy nemůžeme doložit kolonizační záměr ve smyslu ovládnutí cizího teritoria, podmanění obyvatelstva a zásadní proměny tamního ekonomického systému. Dánská enkláva také nikdy neusilovala o podmaňování dalších skupin obyvatelstva; pozorujeme naopak opačnou tendenci se před ostatními skupinami uzavírat.

V práci dále podrobně sledujeme vybrané prvky rodící se dánsko-argentinské ideologie, na nichž následně demonstrujeme vývoj obrazu Dánska. Tvrdíme, že tato ideologie je z velké části vytvářena v rámci dánské enklávy až v Argentině a jen minimálně je přejímána oficiální ideologie z Dánska. Dánsko-argentinské společenství není organizováno a už vůbec ne řízeno centrem, tj. oficiálními institucemi.

Jedním z oněch menšinových prvků oficiální ideologie je postupné ustavení čtyř protestantských sborů kolem kostelů zbudovaných dánskými imigranty. Do všech těchto kostelů byli vysíláni pastoři z dánské církve (dnešním označením Folkekirken). Existuje několik literárních pramenů naznačujících vliv grundtvigiánství v kruzích dánské enklávy (Bennike, Dael, Buus, Dybdal Møller aj.) a v práci se jim rovněž věnujeme. Připomínáme i vznik vyšší lidové školy (højskole) v Cascallares v provincii Buenos Aires.

Dybdal Møller tvrdí, že dánská ideologie zprostředkovávaná církví získala v Argentině až transcendentní dimenzi. Křesťanství diskutované a rozvíjené v Dánsku bylo bráno jako výchozí podoba tohoto náboženství – i v převážně katolické Argentině. Dánské království a království Boží tak byla – obrazně řečeno – ovládána ze stejného centra. Na příkladu textu Carla Buuse uváděného v práci můžeme skutečně pozorovat pojetí Dánska jakožto místa, kde se subjekt (prostřednictvím grundtvigiánských myšlenek) může vztáhnout k transcendentnu, a to i když se v Dánsku nenachází. Ve více pramenech objevíme ústřední význam společného zpěvu duchovních písní pro udržení představy společenství Dánů v Argentině.

Současně však v prvním a druhém oddíle dokládáme příklady z pramenů jiné chápání náboženství v životě dánské enklávy. Z více pramenů vysvítá, že dánské kostely v Argentině byly místem, kde se lidé scházeli ze společenských důvodů s touhou slyšet dánský jazyk – obsah kázání jim byl poměrně lhostejný. Roli náboženství, respektive univerzalitu grundtvigiánské myšlenky v dánské enklávě tedy pomocí konkrétních příkladů v práci zpochybňujeme.

V textech popisujících období po roce 1930 už nacházíme i divergenci obrazů Dánska konstruovaného v představách v Argentině a obrazů Dánska zažívaného na dánském území při opětovné návštěvě. Rozdíl mezi těmito obrazy vyvolává u protagonistů a vypravěčů pocit cizosti v zemi, jež byla v rodině v Argentině považována za otčinu. V takových případech role Dánska coby ideologického, kulturního, případně imperiálního centra slábne a vazby se přeorientovávají nevratně na centrum v Argentině.

Dánsko již také postupně přestává být líčeno jako chudá země s pevně danou společenskou hierarchií stlačovanou vnějšími požadavky na morálku. Jeho obraz mutuje do

podoby bohatnoucí země s čím dál liberálnější morálkou (což je předmětem kritiky, zejména ve vztahové oblasti) a sociálním zabezpečením. Zajímavě se tato mutace projevuje na kódu vědění, jenž byl v prvních dvou migračních fázích (dle dělení v této práci) jinak považován za zdroj efektivní a produktivní konkurenční výhody při imigraci do země označované za barbarskou. Dánové z Argentiny rovněž začínají být v dominantním diskurzu odsouváni na periferii a marginalizováni pro svůj jiný původ či jiný přízvuk. Nicméně přisuzovat obrazu zažívaného Dánska pouze negativní konotace by bylo dle našeho názoru rovněž nepřesné. Důvody uvádí práce.

Na základě zkoumaných a analyzovaných textů dánských imigrantů do Argentiny můžeme konstatovat častý výskyt znaku „Dánsko“ či „dánský“. Z textů nelze doložit přímo významovou vrstvu utopie v těchto znacích, v některých významových polohách však znaky odkazují na lidské ctnosti, odvahu a pracovitost. Dovolíme si tvrdit, že takové vlastnosti lze volně spojit i se znakem „obyvatel utopie“. Znaky též v jistých textech asociují představu ztraceného ráje. Tento ráj bývá však málokdy znovu nalezen. I v případech, kdy je po návratu ustavován obraz Dánska s poměrně kladnými asociacemi (Engwaldová, Brøndum), již nelze mluvit o ráji, jako spíše o malebné krajině – a s trvalou vzpomínkou vypravěče/vypravěčky či protagonisty/protagonistky na Argentinu.

Obrazy Dánska v textech latinskoamerických autorů mají několik společných témat a prvků. Nejvýraznějším společným tématem je patrně dánský jazyk a možnosti jeho zvládnutí. Osvojit si dánštinu, být schopen či schopna se dorozumět, představuje základní krok při ustavování vlastního místa v novém světě, strukturování osobního diskurzu a sítě vztahových a mocenských vazeb, a v neposlední řadě je to také nástroj k popisování sebe sama a svého okolí.

Na možnost zvládnutí dánštiny panují mezi zkoumanými autory různé názory: zatímco Rubén Palma přes veškeré výhrady již spíše sofistikovanejšího rázu víceméně nezpochybňuje možnost proniknout do dánštiny, a tím i do dánského diskurzu, Marina Testa Pedersenová nebo Mariano Saravia/Luis Urquiza připomínají konstantní ambivalentnost situací, v nichž se cizinec při používání dánštiny ocitá.

V jejich textech je subjekt, vzhledem k nedokonale osvojené imitaci dánského systému mluvených i psaných znaků, vystaven neustálému hodnocení a přehodnocování, kdy se zpochybňuje uznání jeho rovnocennosti s příslušníky dánského společenství. Jazyk je ukazatelem jeho společenského zařazení. I po mnoha letech pobytu a při důsledné imitaci vnějších znaků dánské kultury a jejích reprezentací může být tedy zařazován spíše na okraj dominantního diskurzu, do hájemství kulturních diferencí a prostorů Jiných.

Cizinec je v Dánsku (soudíc z textů) zjevně označení pro homogenní subalterní skupinu, suplement dánské společnosti (Jiní, Oni, a současně závislí na My), která nemá mnoho možností, jak aktivně přetvořit hierarchické nastavení konkrétních komunikačních situací. Pozorujeme rovněž, že teprve po zvládnutí jazyka a ustavení přijatelné pozice v dánském diskurzu pro subjekt konečně začíná plynout jeho čas v Dánsku a může se napojit na homogenní, prázdný čas dánského společenství.

Bez defenzivy vůči konstantní marginalizaci by subjekt cizího původu patrně sklouzl zpět na anonymní okraj, do subalterní skupiny označované jako cizinci. Naopak Dánové jsou líčeni jako kulturně ofenzivní, vyžadující hegemonskou kontrolu nad svým územím a jen těžko se smiřující s jinakostí. Je jim zatěžko tolerovat jinakost nejen v používání jazyka, ale i jinakost chování (tj. projevy skrze jazyk ve společenském diskurzu).

Jinou strategií, jak ustavit své místo v dominantním dánském diskurzu, vyjevují básně Iris Heugasové. Strategií subjektu cizího původu je nekomunikace. Dánsko se tak stává inertním prostorem, přítomností, kterou je třeba přečkat, přičemž subjekt se vědomě upíná v čase buď na minulost, nebo na budoucnost, která těsně navazuje na minulost. V takovém případě se Dánsko proměňuje v pomyslnou čekárnu, klec (byť zlatou), kde je jen zapotřebí čekat na propuštění do další životní fáze. Čekárna či klec nevzbuzují příliš pozitivní konotace.

Dalším společným motivem je řád, bezpečí a mír (pokojnost). Obrazy zpodobující tyto motivy mají nicméně rozdílné hodnocení. Rubén Palma je prostřednictvím svých protagonistů hodnotí jako vysloveně kladné. Nabízejí totiž protiklad (řekli bychom až binární opozici) k prožitkům z rodného Chile: k mučení, cenzuře, státnímu teroru. Řád, bezpečnost a mír strukturují subjektu či protagonistům život, ukotvují ho v přítomnosti a nabízejí perspektivu jakéhosi opakujícího se systému, řádu. Pro Luise Urquizu (v podání Mariana Saravii) jsou naopak kontrastem, který jeho děsivé vzpomínky na minulost v Argentině vyvolává.

Ačkoli autoři (respektive protagonisté) všech zkoumaných textů měli povědomí o politické situaci v Dánsku – jakkoli jejich znalosti mohly být povrchní – a všichni vyjadřují v různých situacích sympatie se socialismem, případně dalšími levicovými myšlenkami, je pozoruhodné, jak málo prostoru je v jejich textech věnováno právě seznamování s kroky dánské sociálnědemokratické vlády, nebo myšlenkami a cíli dánské sociální demokracie obecně.

Na otázku zahrnutou v naší předběžné hypotéze, do jaké míry latinskoameričtí autoři pracovali ve svých textech s motivy konstrukce ideálního státu či ideální společnosti a hledali ji v Evropě, je tedy možná následující odpověď: motiv konstrukce ideálního státu či ideální společnosti se objevuje, nicméně pouze před vycestováním do Dánska (Palma). Jakmile se

v Dánsku ocitnou, zájem o politiku nebo společenské myšlenky značně uvádá. Důvody mohou být různé: od jazykové bariéry přes jiné pojetí levice v Evropě a Latinské Americe (Saravia). V případě Heugasové vidíme jakousi snahu o konstrukci lepšího společenského uspořádání podle socialistických či komunistických myšlenek, nicméně takové společenství se má nalézat v Latinské Americe a má navazovat na náhle skončený boj levicových aktivistů, kteří byli rozprášeni do exilu. V básních však v této oblasti nepozorujeme inspiraci Dánskem.

Ve zkoumaných textech se tak neobjevuje příliš obraz utopie, jako spíše topos ráje a ztraceného ráje. Jako Ráj je v Palmově díle označováno Švédsko – a v této logice se pro něj Dánsko stává periferií Ráje. V případě Mariny Testy Pedersenové a Iris Heugasové se jedná o ztracený ráj. Tento se nachází v lidském nitru a svázán je spíše s rodnou zemí, domovem rodičů, tedy v tomto případě Latinskou Amerikou. Obraz ztraceného ráje se výrazně oživuje při pocitu nepřijetí okolím, nebo ztrátou a nemožností jednat (například ovládnout dánštinu, a tím získat přijetí dominantní společnosti). Dánsko tedy v jejich pojetí není rájem, ani ztraceným rájem, ale pobyt v Dánsku obraz ztraceného ráje aktivně vyvolává a umisťuje ho do dětství autorek a do Latinské Ameriky.

Přesto není možné říct, že by se ve zkoumaných textech obraz Dánska po příjezdu z Latinské Ameriky zakaloval a stával se jakýmsi anti-rájem či anti-utopií. Spíše je možné předpokládat (respektive vyčíst z textů), že informace o Dánsku byly u všech autorů a protagonistů jejich děl natolik kusé, že jejich přehodnocení pohledu na život v Dánsku je potřeba vysvětlit spíše tím, že si doplnili informace, než že je revidovali.

6. Závěr: časově i hodnotově mnohotvárný obraz Dánska a jeho společné prvky

Výsledkem analýz je mnohotvárný obraz Dánska konstruovaný ze společenského, geografického i epistemologického okraje dánského diskurzu, dánské ideologie a dánské kultury. V závěru práce tvrdíme, že tento obraz se formuje v jakémsi mentálním prostoru mezi Dánskem a Argentinou, přičemž práce zkoumá dánskou hranici tohoto prostoru. Vliv argentinského diskurzu však při jeho ustavování zjevně funguje jako neméně důležitý prostor.

V závěru praktické části se pokoušíme porovnat obrazy Dánska v obou skupinách textů. S vědomím možného přehodnocení takového obrazu, pokud by se objevily další relevantní prameny, konstruujeme jejich společný obraz Dánska takto: jedná se o prostor, v jehož centru se nacházejí subjekty sdílející stejné nebo podobné normy chování, stejný

jazyk, který je nejen prostředkem dorozumění společenství, ale i filtrem jeho eventuálních dalších členů a prostředkem ustavování hierarchie ve společenských vazbách. Naopak názorová pozice vůči oficiální reprezentaci moci není brána jako faktor pro výraznější hierarchizaci a případnou marginalizaci. Na periferii a hranicích tohoto prostoru se nacházejí subjekty, které nedokážou imitovat používání jazyka a sdílení hodnot dominantního společenského diskurzu natolik, aby to bylo uznáno za autentické.

Subjekt cizího původu přicházející zvenčí (geografického, společenského nebo epistemologického okraje) může být v takovém obrazu Dánska svobodný hlavně politicky a občansky. Při rozvíjení osobní identity s cílem vzájemného uznání a uznávající vzájemnosti s dominantním diskurzem však musí dbát na to, aby se co nejvíce vymanil z pozice na okraji, kam může být vykázán pro jinakost v rovině původní etnické, kulturní a sociální identity.

7. Vybraná bibliografie

100 Años Iglesia Danesa Tandil. Edicion de congregacion protestante del Tandil, 1977.

Agertoft, Per. *Danskhed på pampaen. 1875-1950. En undersøgelse af aktører, strukturer og diskurser i udviklingen af en dansk-argentinsk identitet i provinsen Buenos Aires*. Magisterská práce na Ústavu historie Aarhuské univerzity. Aarhus : 2005.

Aínsa, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Přel. Petr Pšenička. Brno : Host, 2007.

Andersen, Frederik (vyd.). *Danskernes Album*. Argentina. Buenos Aires : 1922.

Anderson, Benedict. *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha : Karolinum 2008.

Arenas, Julio G. „*Eksil, nostalgi og tilbagevenden – latinamerikanske flygtninge i Europa*“. *Psykolog nyt*, 1994, roč. 14, s. 551-553.

Ashcroft, Bill – Griffiths, Gareth – Tiffin, Helen. *Post-Colonial Studies. The Key Concepts*. London, New York : Routledge, 2000.

Bækhøj, Lars. *Adolf Petersen. En Beretning om en af dem, der gik foran*. Odense : Andelsbogtrykkeriet, 1926.

Bækhøj, Lars. *Danske i Argentina*. København : Det danske Forlag, 1948.

Bækhøj, Lars. *Juan Fugls Liv. Paa Grundlag af hans egne Optegnelser*. Tandil : Grothe's Tryk og Dansk Bogh, 1914.

Behschnitt, Wolfgang - De Mul, Sarah - Minnaard, Liesbeth (eds.). *Literature, Language, and Multiculturalism in Scandinavia and the Low Countries*. Amsterdam : Rodopi, 2013.

Bennike, Johannes. *Danske episoder ved La Plata floden*. København : Frederiksberg Bogtrykkeri, 1936.

Bestyrelsen for Den protestantiske Menighed i Tandil ved Kirkens 50 Aars Fest (vyd.). *Festskrift. 1877-1927*. 1927.

Bhabha, Homi. *The Location of Culture*. New York : Routledge, 2004.

Bhabha, Homi. *Nation and Narration*. London : Routledge, 1990.

Bjerg, María M. Generations and Danishness in the Argentine Pampas. In *Ethnicity, Minorities and Cultural Encounters*. Ed. Svanberg, I. Uppsala : Centre for Multiethnic Research Uppsala University, 1991.

Bjerg, María M. *Historias de la inmigración en la Argentina*. Buenos Aires : Edhasa, 2009.

Bournonville, August. *Fjernt fra Danmark eller et Kostumebal ombord*. Vaudeville-ballet i 2 akter. København : Det Kongelige Teater, 1860.

Brannigan, John. *New Historicism and Cultural Materialism*. London : Macmillan Press, 1998.

Brøndum, Severin. *Til Sydamerika. Dagbogsnotater om emigrantskibet Atlanta i 1924 og danskernes forhold i Argentina*. 1993.

Brubaker, Rogers. *Ethnicity without Groups*. Cambridge (Massachusetts) : Harvard University Press, 2004.

Brydon, Diana (ed.). *Postcolonialism. Critical concepts in literary and cultural studies. Volume 1*. London : Routledge, 2000.

Busck, Steen – Poulsen, Henning (eds.). *Dějiny Dánska*. Přel. Helena Březinová. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

Buus, Carl. *Et Livs Kamp gennem 70 Aar*. 1947.

Carbel, Christian. *Kortfattet vejleder for danske invandrere til Argentina*. Buenos Aires : Dansk hjælpe- og hospitalforening Bs As, vydáno u Guillermo Krieger, 1929.

Castles, Stephen – Miller, Mark J. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Basingstoke : Macmillan Press, 1993.

Dansk Klub Buenos Aires. 1919 – 13. December – 1969. Leták vydaný k 50. výročí existence Klubu.

Dansk-argentinsk forening. Sociedad danesa-argentina. Birkerød : G+E Parma, 1983.

Ebert, Kurt. *Argentina. Uruguay. Paraguay*. Historisk Arkiv. (dokument zpracovaný pro Velvyslanectví Dánského království v Argentině), 2000.

Engwald, Nina Raben. *Eldorado. 20 Aar i Sydamerika*. Steen Hasselbachs Forlag, 1938.

Fenger-Grøn, Carsten – Grøndahl, Malene. *Flygtningenes danmarkshistorie 1954-2004*. Århus : Århus Universitetsforlag, 2004.

Frederiksen, Karen-Margarethe, Baltazar-Christensen, Dorthe (eds.). *Rejsen. Immigrantfortællinger fra det 21. århundrede*. Vejle : Kroghs Forlag, 2003.

Freund, Frederik H. *Fyrretyve Aar i Urskoven. En dansk Ingeniørs Oplevelser i Sydamerika*. København : C. A. Reitzels Forlag, 1929.

Fuglsang, Mads. *Fra Argentina til Storstrømsbroen (Bondedreng på valsen 2)*. Haslev : Gyldendal, 1976.

Gregersen, O. V. *Bag Argentinas Port*. København & Kristiania: Martins Forlag, 1933.

Havránek, Vít (ed.). *Postkoloniální myšlení II*. Přel. Martin Ritter. Praha: Tranzit.cz, 2011.

Hingarová, V. V. – Nemrava, D. (eds.). *Argentina napříč obory: současné pohledy*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

Heugas, Iris. *Digte*. København, 1988.

Housková, A. – Procházka, M. (eds.). *Utopías del Nuevo mundo. Utopias of the New World. Acta del Simposio Internacional. Proceedings of the International Symposium*. Praha : ČSAV a Univerzita Karlova, 1993.

Housková, Anna (ed.). *Druhý břeh Západu. Výbor iberoamerických esejů*. Praha : Mladá fronta, 2004.

Housková, Anna. „Obraz zlatého věku v hispanoamerické literatuře“. *Svět literatury*, 1998, č. 15, s. 86-95.

Chalupa, Jiří. *Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile*. Praha : Lidové noviny, 1999.

Jaklová, Alena. *Proměny etnické a kulturní identity českých přistěhovalců ve Spojených státech amerických. Interpretace analýz čechoamerického periodického tisku 19. a 20. století*. Praha : Studie Národohospodářského ústavu J. Hlávky, 2014.

Jarnum, Katja. *Mellem Danmark og Argentina. En analyse af konstruktion og reproduktion af identitet blandt efterkommere af danske immigranter i Argentina*. Magisterská práce na Institutu antropologie Kodaňské univerzity. København : 2006.

Jessen, Tatyana - Arenas, Julio Gonzáles. *Den anden generation i eksil. Latinamerikanske unges situation i Danmark*. København : CEPAR/Socialstyrelsen, 1991.

- Johansen, Holger L. *Ti Aar i Amerika*. Aarhus : Jørgen Jensen & Søns Bogtrykkeri, 1952.
- Johansen, Oluf. *Johannes og Katrine. En sandfærdig Fortælling fra Danmark og Argentina. Eldorado* : Syd og Nord, 1944.
- Johansen, Oluf. *Nybygger*. Steen Hasselbachs Forlag, 1934.
- Johansen, Oluf. *Skovene venter*. Steen Hasselbachs Forlag, 1939.
- Kuparinen, Eero. *An African Alternative. Nordic Migration to South Africa, 1815-1914*. Turku: Turku University, 1990.
- Larsen de Rabal, Alice. *Memorias de Juan Fugl. Vida de un pionero danes durante 30 años en Tandil – Argentina. 1844-1875*. Tandil : Edición de la autora, 1989.
- Levitas, Ruth. *The Concept of Utopia*. Syracuse : Phillip Allan, 1990.
- Lewis, Daniel K. *History of Argentina*. Greenwood Press : 2001.
- Lilleør, Niels Carl. *Blandt Gauchoer og Godtfolk. Rejse i Danskernes Argentina 1976*. Odense : Odense Universitetsforlag, 1987.
- Linneberg, Arild. „Litteratursosiologi, marxisme og nyhistorisme”. In *Moderne litteraturteori. En innføring*. Eds. Kittang, Atle, Linneberg, Arild, Melberg, Arne, Skei, Hans H. Oslo : Universitetsforlaget, 1996. s.41-48.
- Loomba, Ania. *Colonialism/Postcolonialism*. London : Routledge, 1998.
- Madsen, Andreas. *La Patagonia Vieja*. Buenos Aires : El Anteneo, 1952.
- Mallon, Florencia E. „The Promise and Dilemma of Subaltern Studies. Perspectives from Latin American History“. In *Postcolonialism. Critical concepts in literary and cultural studies. Volume IV*. Ed. Diana Brydon. London : Routledge, 2001. s. 1524-1553.
- Marstrand-Jørgensen, Anne Lise. *Nye nordiske landskaber, perspektiver for litteraturen i det multikulturelle samfund*. København : Dansk Forfatterforening a NORDBOK, 2003.
- McLeod, John. *The Routledge Companion to Postcolonial Studies*. Oxfordshire : Routledge, 2007.
- „*Medical Aspects of Torture*“. Danish Medical Bulletin. *Supplement 1.*, 1990, č. 37, s. 1-88.
- Mikkelsen, Ejnar. *Hvor Gullet gror. Liv og Virke i Argentina, Verdens Kornkammer*. København : H. Hagerups Forlag, 1927.
- Møller, Erik Dybdal. *Danskere som invandrere. Det dansk-argentske eksempel*. Herning : Poul Kristensen Forlag, 2007.
- More, Thomas. *Utopie*. Přel. Bohumil Ryba. Praha : Mladá fronta, 1978.

- Namont, Jean-Philippe. *Československá Kolonie. Dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Přel. Hana Fořtová. Praha : Academia, 2015.
- Nida-Rümelin, Julian. *Slovník současných filosofů*. Přel. Alena Bakešová & kol. Praha : Garamond, 2001.
- Nissen, Tage. *De mange Fold. En mands liv*. København : Det schönbergske forlag, 1943.
- Nouzeilles, Gabriela – Montaldo, Graciela (eds.). *The Argentina Reader. History, culture, politics*. Durham and London : Duke University Press, 2002.
- Nünning, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury*. Přel. Aleš Urválek a Zuzana Adamová. Brno : Host, 2006.
- Olsson, Liv. *Piken fra Argentinas pampas. En fortælling fra virkeligheden*. Oslo : Salvata Kristelig Forlag, 1948.
- Palma, Rubén. *Brevet til Danmark*. Viborg : Hjulet, 1990.
- Palma, Rubén. *Fra lufthavn til lufthavn og andre indvandrerfortællinger*. Højbjerg : Hovedland, 2001.
- Palma, Rubén. *Møder med Danmark*. Fortællinger. Viborg : Hjulet, 1993.
- Palma, Rubén. *Spøgelse på afveje*. Frederiksberg : Hjulet, 1992.
- Petříček, Miroslav. *Úvod do současné filosofie*. Praha : Hermann & synové, 1997.
- Procházka, Martin. *Literary Theory. An Historical Introduction*. Praha : Karolinum, 2008.
- Sanz, Luis Santiago. „Udenrigspolitik og ballet. Åbningen af de diplomatiske forbindelser mellem Danmark og Argentina i 1841.“ *Særtryk af artikel i Berlingske Tidendes søndagsudgave*. 2. januar 1963. Přel. Karl-Frederik Hasle. København : Berlingske Tidende, 1963.
- Saravia, Mariano. *Den blå skygge: Luis Urquizas beretning*. Přel. Sanne Bertram, Jens Lochman, Kirsten A. Nielsen a Rigmor Kapel-Smidt. København : Tiderne Skifter, 2008.
- Shaw, Desmond. *Fru Danmark*. København : V. Pios Boghandel – Povl Brahmer, 1917.
- Sigvardt, Camilla – Nicolaisen, Martin Arvad. *Danmark i det fjerne. Et studie af materielle forbindelser betydninger for dansk tilhørsforhold i Argentina*. Magisterská práce na Institutu antropologie Kodaňské univerzity. København : 2011.
- Šatava, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. 2. doplněné vydání. Praha : Slon, 2009.
- Testa, Marina: „Det fremmede“. In *en Fandens bestilling – kan vi slippe for det ubevidste?* Eds. Jean-Christian Delay og Elisabet Holst. København : Frydenlund, 2006.

Internetové zdroje

Desaparecidos.org. *Nunca más – Informe Conadep. Septiembre de 1984*. [online].[cit. 2015-02-13]. Dostupné z: <<http://www.desaparecidos.org/nuncamas/web/investig/articulo/nuncamas/nmas0001.htm>>.

Det danske udvandrerrarkiv: *København Politis Udvandrereresprotokoller*. [online].[cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <<http://www.udvandrerrarkivet.dk/udvandreprotokollerne/>>.

Franco, Marina. „Between Urgency and Strategy: Argentine Exiles in Paris, 1976-1983“ . přel. Carlos Pérez. *Latin American Perspectives*. Vol. 34, No. 4, Exile and the Politics of Exclusion in Latin America (Jul., 2007), Sage Publications: 2007, s. 50-67. Citováno dle JStor. Between Urgency and Strategy: Argentine Exiles in Paris, 1976-1983. [online].[cit. 2015-02-14]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/27648033>>.

Chavez, Lydia. „Argentine exiles flocking home, but many find times are hard“. *New York Times*. 16. října 1984. [online].[cit. 2015-02-14]. Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/1984/10/16/world/argentine-exiles-flocking-home-but-many-find-times-are-hard.html>>.

Christiansen, Hanne Grønberg. *Dansk udvandringspolitik i mellemkrigsårene visioner og resultater*. Tidsskrift.dk. Historie/jyske samlinger. Bind ny række, 17. 1987. [online].[cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_nrk_0017-PDF/ho_nrk_0017_75977.pdf>.

Internet Encyclopedia of Philosophy. *Jacques Derrida (1930-2004)*. [online].[cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <<http://www.iep.utm.edu/derrida/#SH3c>>.

Jensen, Carsten. *Den indre dansker*. [online].[cit.2015-02-03]. Dostupné z: <<http://www.information.dk/321044>>.

Marsh, Rod. *Lecture on Ariel (1900) and Calibán (1971)*. [online].[cit.2015-02-24]. Dostupné z: <<http://www.mml.cam.ac.uk/spanish/sp5/nation/Ariel-Caliban.htm>>.

Rodó, J. E. *Ariel*. [online].[cit.2015-02-24]. Dostupné z: <<http://www.gutenberg.org/files/22899/22899-h/22899-h.htm>>.

Audio zdroje

Český rozhlas 6: *Historie věčně živá. Jak se vyrovnat se "Špinavou válkou"? Za co bylo nedávno odsouzeno 12 důstojníků vojenské junty v Argentíně*. [rozhlasový pořad, dostupné online]. Rozhlasový pořad vysílaný 26. listopadu 2011 na Českém rozhlasu 6. Dostupné z: <<http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2493907>>.